

The Disease And New Methods Of Treatment. The American Journal of Veterinary Sciences and Wildlife Discovery, 2(06), 1-6.

6. Shavkat A., Barlikbayevich E. A. Q., Allaniyazovna P. D. In the Conditions of Karakalpakstan, Sheep Fasciolosis and Fasciola Gigantica Were First Found in the Lungs. – 2023.

7. Xatamov, T. T., Xoliqov, A. A., & Avezimbetov, S. (2022). Forel balig ‘i jigaridan tayyorlangan “biostimvet” preparatini quyonlarning o ‘sish va ruvojlantirishiga ta’siri. Agrobiotexnologiya va veterinariya tibbiyoti ilmiy jurnali, 501-505.

8. Erimov Sirojiddin Farhodovich, Djumaboev Abdurasul Baxt ugli, & Son of Mirzabekov Miyirbek O‘mirbek ugli. (2023). «Quyон otodektozi»ning biomorfologik xususiyatlari, uning sistematikadagi o‘rni, laboratoriya diginozi. Intent Research Scientific Journal, 2 (6), 132–140.

9. Salimov B.S., Daminov A.S. Zoologiya. Darslik. Toshkent, 2018.

10. Erimov Sirojiddin Farkhodovich, & Norbaeva Maftuna Bakhadir qizi. Some biological features of the stage of progression of cystogony of the causative agent of dichroceliosis. Intent Research Scientific Journal, (2023). 2(10), 70–77.

11. Erimov Sirojiddin Farkhodovich, & Arislanbekov Ilkhambek Arislanbek o‘gli. Epizootology of orientobilgarciosis of sheep in the aralseebucht. Intent Research Scientific Journal, (2023). 2(10), 106–114.

12. Bazarov, Q. K., & Shakilov, U. N. Sigirlar mastitiga mikrobiologik usulda diagnoz qo ‘yish, davolash va profilaktikasini takomillashtirish. golden brain, (2023). 1(11), 39-43.

13. Dauletbaev, N. P., & Tashtemirov, R. M. Hár túrli tábiyiy sharayattađi túyetawıqlar postnatal ontogenezinde ayaq suyekleriniń morfometrik qásiyetleri. Universal journal of medical and natural sciences, (2023). 1(6), 48-52.

ТУЯЛАР ТРЕПАНАСОМОЗИ: КАСАЛЛИКНИНГ САБАБЛАРИ, БЕЛГИЛАРИ, ТАШХИСЛАШ ВА ДАВОЛАШ

Кунъсов Б.М.¹, Абдиева Т.Ж.², Сабуров А.К.².

¹Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети Нукус филиали, bkunisov@mail.ru;

²Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Трепанасомоз (шунингдек, “су-ауру” деб ҳам аталади) — асосан Африка, Осиё ва Жанубий Америкада кенг тарқалган, туяларда учрайдиган хавфли юқумли касаллик. Ушбу касалликни *Trypanosoma evansi* турига мансуб бир хужайрали паразит кўзғатади. Трепанасомоз асосан чивинлар ва

бошқа қон сўрувчи ҳашаротлар томонидан юқади. Касаллик анемия, кенгайган лимфа тугунлари, айниқса бачадон бўйни, бошнинг шишиши ва асабийлашишлар билан бирга келади. Ушбу касаллик туялар учун жуда хавфли бўлиб, ўз вақтида даволанмаса ўлимга олиб келиши мумкин [1.2.3].

Этиологияси ва юқиш йўллари.

Трепанасомознинг сабабчиси — *Trypanosoma evansi* бўлиб, бу паразит туялар қонида яшайди ва қон орқали бошқа ички органларга тарқалади. Касаллик асосан қуйидаги йўллар орқали юқади:

1. Чивинлар орқали: *Tabanus* (от чивини) ва бошқа қон сўрувчи ҳашаротлар инфекцияни бир туядан бошқасига ўтказишади.

2. Яралар ва шикастланишлар орқали: Агар бошқа касал ҳайвонлар билан бир жойда турса, яралар орқали ҳам юқиши мумкин.

3. Ветеринария жарроҳлик асбоблари орқали: Дезинфекцияланмаган ёки тозаланмаган асбоблар орқали ҳам юқиши эҳтимол мавжуд.

1-расм. *Tabanus lineola* етук шакли

Эпидемиологияси. Трепанасомоз касаллиги асосан чўл ва ярим чўл ҳудудларида кенг тарқалган. Одатда, чўл иқлимга мослашган туялар орасида касалликнинг юқори даражада тарқалиши кузатилади. Паразитлар учун юқори ҳароратли ва қуруқ шароитлар қулай бўлгани сабабли, трепанасомоз айниқса қуруқ иқлимли ҳудудларда кўпроқ учрайди.

Клиник Белгилари. Трепанасомознинг белгилари касалликнинг даражасига қараб ўзгаради. Дастлабки белгилари кам сезилсада, касаллик чуқурлашганда қуйидаги клиник симптомлар пайдо бўлади:

1. Анемия ва қон камлик: Паразитлар қизил қон ҳужайраларига зарар етказишади, бу эса анемия ва қон камликка олиб келади. Қон камлик туфайли туялар кучсиз ва чарчаган кўринади.

2. Иштаҳанинг йўқолиши: Туялар иштаҳасини йўқотиб, вазн йўқотади.

3. Юрак уришининг тезлашуви ва нафас қисилиши: Қон айланиш тизими ёмонлашади, бу эса юрак фаолиятининг ортишига олиб келади.

4. Кўз ва бурун оқиши: Кўз ва бурундан оқмалар чиқади, бу эса касалликнинг ривожланишига ишора қилиши мумкин.

5. Тананинг шишиши: Айрим ҳолатларда ички органларда шиш ва бўғимларда оғриқ сезилади.

6. Тана ҳароратининг ошиши: Касаллик жараёнида юқори иситма кузатилади [4.5].

Касалликнинг Оқибатлари. Агар трепаназомоз ўз вақтида даволанмаса, касаллик қуйидаги оқибатларга олиб келиши мумкин:

Сурункали анемия: Касаллик давомида қон ҳужайралари йўқотилиши натижасида анемия доимий тус олиши мумкин.

Ички органларнинг шикастланиши: Паразитлар ички органларга зарар етказиши, бу эса юрак, жигар ва буйрак фаолиятининг ёмонлашишига олиб келади.

Ўлим: Трепанасомознинг оғир шаклларида ўлим эҳтимоли юқори ҳисобланади.

Ташхислаш. Трепанасомоз диагностикаси эпизоотик, клиник, патологик маълумотлар ва лаборатория текширувлари натижалари (микроскопик, серологик; су-ауру учун - микроскопик, биологик, серологик ва формалин реакцияси) асосида амалга оширилади.

Тадқиқот учун лабораторияга қуйидагилар юборилади:

су-ауруда - касалликка шубҳа қилинган ҳайвоннинг периферик томирларининг (қулоқ, дум, гул тожи) юпқа қон суртмалари, ўлик ҳайвоннинг жигар қисми, талоқ, лимфа тугунлари. Эзилган томчидаги қонни ўрганиш фермада ўтказилиши мумкин: қин шиллик қаватининг турли жойларидан қон аралашмаси, сийдик йўллари, сперма, кесилган экссудат, шиш ва плиталар.

Трепанасомозни аниқ ташхислаш учун қуйидаги усуллар қўлланилади:

1. Микроскопик таҳлил: Ҳайвоннинг қонидан намуналар олиниб, микроскоп остида *Trypanosoma evansi* паразитини аниқлашга ҳаракат қилинади.

2. Серологик таҳлил: Иммуноассай каби тестлар орқали ҳайвонда паразитга қарши антителалар мавжудлиги аниқланади.

3. ПСР (Полимераза занжир реакцияси): Касалликни юқори аниқликда аниқлаш учун молекуляр усуллар, масалан, ПСР усули қўлланилади [1.3].

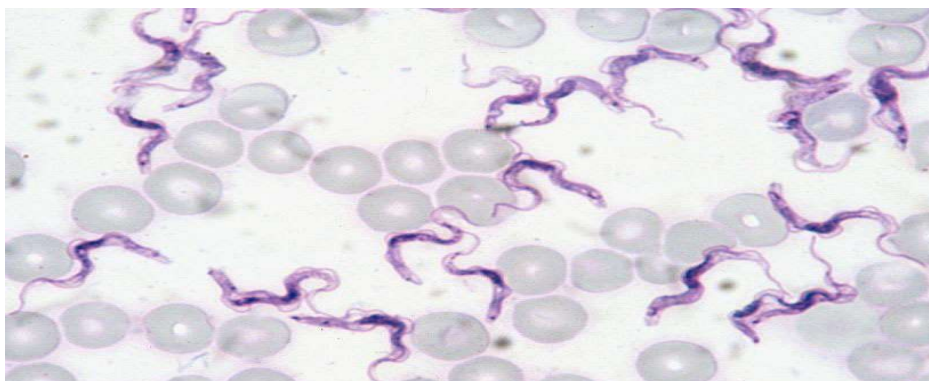
Эркак туялардан уретранинг шиллик қаватидаги турли жойлардан қирқишлар уретрал қошиқ ёрдамида олинади. Шу мақсадда эркак туялар маҳкамланади ва 100 кг тана вазнига 7,5 сс дозада круп соҳасига мушак ичига юборилади. 7-10 дақиқадан сўнг уретра қошиғи 5-6 см чуқурликка киритилади ва уретра девори бўйлаб 3-4 та олдинга ва орқага ҳаракат қилинади. Шундан сўнг, уретранинг патниси эҳтиёткорлик билан чиқарилади, материал рН 7,0-7,2 физиологик эритманинг пробиркасига туширилади ва резина тиқин билан ёпилади.

Эркак туялардан сперматозоидлар сунъий қинга йиғилади, стерил 2 кубик найчаларга қуйилади ва қопқоқ билан ёпилади.

Периферик томирларнинг қон суртмалари, ички органлардан, экссудат ва сперматозоидларнинг қириб ташлашлари 20-25 дақиқа давомида масса улуши 96% бўлган ректификацияланган этил спирти билан маҳкамланади, Романовский бўйича 30-50 дақиқа давомида бўялади (Гиэмса бўёғи 1:20 суюлтириш), фильтр қоғозида бўёқ излари йўқолгунча рН 7,0-7,2 сув билан

дистилланган ёки дистрланган суви билан ювилади, қуритилади ва иммерсион микроскоп тизимида текширилади.

Микроскопия пайтида шуни ҳисобга олиш керакки, су-ауру касаллигини қўзғатувчи трипаносомалар морфологик жиҳатдан фарқланмайди, шпинделсимон шаклга эга, олд учида учи ва орқа учида бироз юмалоқ бўлади. Трипаносомаларнинг ситоплазмаси зангори бинафша рангга, ядроси қизил, кинетопласт ва флагеллум пушти рангга бўялган (бўяш интенсивлиги бўяш вақтига ва бўёқ сифатига боғлиқ).

2-расм. Трипаносоманинг микроскоп остида қуриниши.

Даволаш. Трепанасомоз касаллигини даволашда махсус антипаразитар дорилар ишлатилади. Кўп ҳолларда қуйидаги дори воситалари қўлланилади:

1. Сурамин: Бу дори паразитларни йўқ қилишда самарали ҳисобланади.
2. Диминазен ацетурат: Энг кенг тарқалган ва арзон даволаш воситаларидан бири бўлиб, ҳайвонларда касаллик белгилари пайдо бўлишининг олдини олади.
3. Меларсопрол: Оғир ҳолатлар учун мўлжалланган бу дори ҳайвонларда юқори таъсир кучига эга, аммо уни қўллашда эҳтиёткорлик талаб этилади.

Даволашнинг муваффақиятли бўлиши учун касаллик бошланғич даврда аниқланиши керак. Даволаш даврида ҳайвонни тоза ва гигиеник шароитда сақлаш, уларни яхши озиклантириш ва паразитлардан ҳимоя қилиш муҳимдир.

Профилактика. Трепанасомоз касаллигининг олдини олишда профилактик чораларга катта аҳамият қаратиш керак. Қуйидаги чоралар энг самарали ҳисобланади:

1. Ҳашаротларга қарши чоралар: *Tabanus* ва бошқа қон сўрувчи чивинларга қарши мунтазам равишда дезинфекция қилиш ёки ҳашаротларга қарши воситалардан фойдаланиш керак.
2. Вакцинация: Баъзи мамлакатларда туяларнинг трепанасомозга қарши вакцинацияси амалга оширилмоқда. Бу касалликдан ҳимояланишда ёрдам беради.
3. Ветеринария кўригидан ўтказиш: Туяларни мунтазам равишда ветеринар кўригидан ўтказиб, касалликнинг дастлабки белгиларини аниқлаш имкониятини оширади.

4. Туяларни соғлом сақлаш: Уй ҳайвонлари, айникса, конни сўрувчи ҳашаротлар таъсирига тушиши мумкин бўлган жойларда, алоҳида ҳимоялаш чоралари билан сақланиши лозим.

Хулоса. Трепанасомоз — туяларда учрайдиган оғир касаллик бўлиб, у ҳайвонларнинг саломатлиги ва маҳсулдорлигига жиддий хавф туғдиради. Ушбу касалликнинг профилактикаси ва ўз вақтида ташхислаш чораларини кўриш орқали катта йўқотишларнинг олдини олиш мумкин. Трепанасомозга қарши курашда ветеринария хизматларининг ўрни муҳим ҳисобланади. Мунтазам кўриклар ва аниқ ташхислаш чораларини кўриш орқали туяларни соғлом сақлаш ва касалликнинг тарқалишини олдини олиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Baymuratovich, D. A., Qurbaniyazova, G., & Avezimbetov, S. (2023). Epizootological Features Of Trypanosomiasis (Sleeping Sickness) In Camels And Horses In The Northern Regions Of The Republic Of Karakalpakstan. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 1158-1163.

2. Shavkat A., Barlikbayevich E. A. Q., Allaniyazovna P. D. In the Conditions of Karakalpakstan, Sheep Fasciolosis and Fasciola Gigantica Were First Found in the Lungs. – 2023.

3. Dosumbetovich, A. S., & Komoladdinovich, K. S. (2021). New Effective Methods of Treatment of Persistent Infertility in Cows (Corpusluteumpersistens). *Academicia Globe*, 2(05), 37-41.

4. Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, Seypullaev Azamat Kutlymuratovich, & Dauletbaev Nursultan Paraxat uli. Effective ways of treatment of hidden chronic endometritis in cattle in karakalpakstan. *Academicia Globe: Inderscience Research*, (2021). 2(05), 240–244.

5. Avezimbetov Sh, & Taylakov, T. I. (2020). Systematics Of Paramphistomatosis, Methods Of Diagnosis, Epizootology, Pathogenesis, Origin Of The Disease And New Methods Of Treatment. *The American Journal of Veterinary Sciences and Wildlife Discovery*, 2(06), 1-6.

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДА БИР ЎРКАЧЛИ (*CAMELUS DROMEDARIUS*) ТУЯЛАРНИНГ ГЕЛЬМИНТЛАРИ

Кунысов Б.М¹, Абдиева Т.Ж², Сабуров А.К².

¹Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети Нукус филиали, bkunisov@mail.ru;

²Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Республикамизда аҳоли сони ўсиб бориши натижасида, уларнинг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талаби ва кунлик эҳтиёжи ҳам ортиб бормоқда. Туячилик республикамизда чорвачиликнинг етакчи тармоқларидан бири ҳисобланиб. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги “Ўзбекистон Республикасида чорвачилик соҳаси ва унинг